

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ:

НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Цей звіт було створено за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва і розвитку Німеччини (BMZ) через державний банк розвитку KfW. Зміст матеріалу є виключно відповідальністю Київської школи економіки та не обов'язково відображає точку зору уряду Німеччини та/або ЮНІСЕФ, Міністерства соціальної політики України.

Дослідження ґрунтувалося на даних 2023 року і було підготовлено на запит Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики), за фінансової та експертної підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), задля визначення прогалин у системі надання державної допомоги для малозабезпечених сімей та пошуку можливих шляхів задоволення їхніх потреб.

Над звітом працювали: Владислав Іерусалимов, Юлія Маркуц, Марина Сопілка, Інна Студеннікова, Дмитро Андрієнко, Ангеліна Яковчук

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	4
ВСТУП	6
МЕТОДОЛОГІЯ	7
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОХОПЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ПІДТРИМКОЮ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ У 2021-2023 РОКАХ	9
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ	17
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ІНШИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ ...	25
ВИСНОВКИ	29
РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
ДОДАТКИ	33
Додаток 1.	33
Додаток 2.	33

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами дослідження сформовані такі ключові висновки:

- 1. Домогосподарства, які перебувають на межі бідності, не отримують необхідної підтримки.** На сьогодні в Україні прожитковий мінімум, не враховує сучасні соціально-економічні виклики. Причиною є його прив'язка до ряду виплат, які фінансуються з державного бюджету. Отже, підвищення рівня прожиткового мінімуму до актуальних цін автоматично потребуватиме збільшення видатків на пов'язані з цією величиною виплати. Занижений рівень прожиткового мінімуму зумовлює недостатній обсяг державної допомоги для забезпечення базових потреб малозабезпечених сімей. До того ж, чинний механізм обчислення сукупного доходу сім'ї часто виключає з кола отримувачів допомоги тих осіб, які формально мають трохи вищий рівень доходів, але фактично не можуть забезпечити гідний рівень життя.
- 2. Грошові виплати, незалежно від розміру згідно з чинним законодавством, не можуть задовольнити базові потреби малозабезпечених сімей.** Міжнародний досвід вказує на необхідність підтримки сімей не тільки через грошові виплати, але й через забезпечення тимчасової оренди житла. Важливим є також надання підтримки у кризових ситуаціях у вигляді одноразових компенсацій, а також задоволення першочергових потреб, таких як придбання предметів першої необхідності або одягу.
- 3. Впровадження базової соціальної допомоги значно покращить рівень підтримки малозабезпечених сімей.** Поглинання п'яти різних соціальних допомог та зміна механізму призначення підвищить рівень підтримки осіб, які вже отримують допомогу, та розширить коло отримувачів, які її потребують. Це зменшить частку малозабезпечених сімей з дітьми, що перебувають поза державною підтримкою та дозволить їм уникнути рівня крайньої бідності, за умови достатнього фінансування з державного бюджету¹.
- 4. На житлові пільги та субсидії спрямовується утричі більше коштів, ніж на державну соціальну допомогу малозабезпеченим.** Такий підхід значно обмежує можливості малозабезпечених сімей витратити кошти на потреби, які можуть бути для них першочерговими, наприклад: пошук житла, харчування чи підтримку здоров'я.
- 5. Діти із малозабезпечених сімей потребують посиленої підтримки.** Наявність дитини впливає на збільшення розміру допомоги: окремо дитина з малозабезпеченої сім'ї має право на безкоштовне харчування. В інших випадках у чинній системі підтримки малозабезпечених сімей потреби дітей фактично не враховуються, якщо вони не мають спеціального статусу і є просто малозабезпеченими.

¹ UNICEF підкреслює, що об'єднання універсальних програм в одну програму перевірки доходів може на практиці суттєво скоротити кількість одержувачів. З іншої сторони, це зменшить кількість програм, що залежать від соціальних стандартів

З метою підвищення рівня підтримки малозабезпечених сімей були сформовані такі рекомендації:

- 1. Запровадити адресні інструменти підтримки потреб малозабезпечених сімей.** Необхідно забезпечити надання коштів, які можуть бути використані для придбання продуктів чи предметів першої необхідності в авторизованих магазинах, а також надання субсидії для оренди житла та стимулювання енергоефективності. Житлові пільги та субсидії мають надаватись як додаткова опція при одержанні базової допомоги для осіб з низьким рівнем доходу.
- 2. Замість прожиткового мінімуму, який є ключовим елементом при призначенні допомоги, має застосовуватись базова величина.** Запровадження базової величини є необхідним кроком у процесі оновлення розрахункових показників. Наразі отримання соціальної допомоги для малозабезпечених сімей фактично неможливе, якщо в ній немає декількох представників із вразливих соціально-демографічних груп, наприклад, дітей чи осіб з інвалідністю. Проте у запропонованій моделі запровадження базової соціальної допомоги коефіцієнт базової величини для дітей віком до 6 років становить 100%, а для дітей старше 6 років – 70%, що відповідно впливає на розмір виплати. Витрати на утримання дітей віком 6 і 7 років майже не відрізняються, однак через початок навчання у школі потреба в додатковій підтримці для дітей з шести років навіть зростає. При цьому розмір базової величини має переглядатися щороку з урахуванням інфляції. У зв'язку з цим доцільно також переглянути пропоновані коефіцієнти застосування базової величини.
- 3. Переглянути підхід щодо системи підтримки дітей із малозабезпечених сімей відповідно до їхніх базових потреб.** Наприклад, може бути впроваджена часткова чи повна компенсація послуги з догляду за дітьми у малозабезпечених сім'ях, адже догляд є базовою потребою для всіх сімей з дітьми. Також має бути забезпечена підтримка в освіті, безпеці, доступі до можливостей для спортивного та культурного розвитку.
- 4. Забезпечити підтримку малозабезпечених сімей у кризових ситуаціях.** Сім'ї можуть потребувати державної підтримки негайно – без місячного очікування виплати чи піврічного періоду зниження розміру середньомісячного доходу до встановленої межі для отримання права на допомогу. Щоб уникнути небезпечної для сім'ї ситуації через відсутність коштів, держава має забезпечити придбання предметів першої необхідності або одягу, а також відшкодування транспортних витрат у кризових ситуаціях. Особливо це актуально під час війни, коли зростає ймовірність того, що майно може бути пошкоджено або повністю знищено.
- 5. Оптимізувати механізми призначення допомоги для малозабезпечених.** Якщо в сім'ї є працездатні особи, призначення допомоги не повинно припинятися певний період після працевлаштування, адже позбавлення грошової виплати може бути бар'єром для подальшого пошуку роботи. Необхідно запровадити міжвідомчий реєстр малозабезпечених сімей для прозорості та уникнення дублювання різних допомог від держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та міжнародних донорів. Оптимізація програм допомоги має бути спрямована на створення умов та стимулювання цих сімей до самостійного покращення свого матеріального становища.

ВСТУП

Матеріальний стан українських сімей внаслідок повномасштабного вторгнення Росії значно погіршився. Внаслідок війни особливо вразливими перед економічними та соціальними викликами стали сім'ї з дітьми. Рівень бідності в Україні протягом 2022 року зріс із 5,5% до 24,2%, а частка дітей, які опинилися за межею бідності, збільшилася з 43,2% до 65,2%. Рівень бідності домогосподарств з дітьми є вищим порівняно з домогосподарствами без дітей². За даними Світового банку, станом на серпень 2024 року кількість українців, які живуть за межею бідності, зросла на 1,8 млн осіб із 2020 року, що становить близько 23% від усього населення країни. Ще 3 млн людей могли опинитись за межею бідності, якби міжнародні партнери не активізували свої зусилля з надання підтримки³.

В Україні існуюча система соціального захисту не може повноцінно реагувати на виклики, що постали перед малозабезпеченими сім'ями. У 2023 році 183 тис. сімей, в яких виховувалося 316,3 тис. дітей (у середньому 1,73 дитини на сім'ю), отримували державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Сюди включено також 46,6 тис. багатодітних сімей, в яких виховувалося 175,9 тис. дітей (у середньому 3,8 дитини на сім'ю)⁴. Зі зростанням рівня інфляції і замороженням соціальних стандартів рівень бідності зростатиме, а отже, кількість вразливих сімей буде тільки збільшуватися. Виникає необхідність зміни неефективних нинішніх підходів до соціального захисту, адже наявних ресурсів для підтримки малозабезпечених сімей недостатньо.

Наявні механізми соціальної підтримки не здатні суттєво вплинути на покращення стану малозабезпечених сімей. Нинішня модель соціального захисту досі залежить від інструментів, що були впроваджені ще за часів Української Радянської Соціалістичної Республіки. Це означає, що у фокусі держави перебувають не конкретні потреби людей, пов'язані з їхнім матеріальним становищем, а їхній спеціальний статус чи приналежність до певної групи (наприклад, статус одинокої матері (батька), але при цьому не всі особи, які виховують дітей самостійно, потребують допомоги від держави). Відсутність моніторингу реальних потреб малозабезпеченої особи, а також використання нерелевантних соціально-економічних показників є причиною недостатнього розміру допомоги для малозабезпечених. Відповідно у 2023 році⁵ середньомісячний розмір допомоги на одну малозабезпечену сім'ю становив 5 498,7 грн. У 2024 році розмір допомоги зріс на 30% і становив 7 147,9 грн на сім'ю⁶. Якщо сім'я складається із чотирьох осіб, то це – 1 787 грн на одну особу на місяць. Вірогідно, що цієї суми недостатньо для вирішення першочергових проблем, пов'язаних із матеріальною вразливістю сім'ї.

На запит Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) аналітична команда KSE Institute, за фінансової підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), підготували дослідження «Соціальна підтримка малозабезпечених сімей: недоліки системи та рекомендації щодо її удосконалення». Актуальність цього дослідження обумовлена потребою реформування системи соціальної підтримки, яка наразі недостатньо враховує індивідуальні потреби сімей, особливо в умовах війни, а також недосконалістю порядку оцінки матеріального стану під час прийняття рішення про призначенні підтримки. У рамках дослідження проаналізовано національний досвід підтримки малозабезпечених сімей у 2021-2023 роках та запропоновано рекомендації для його подальшого реформування.

² Дитяча бідність: прогнози оцінки впливу війни на стан домогосподарств з дітьми, аналітична записка, лютий 2023 (за сприяння Представництва Дитячого фонду ООН в Україні), <https://cutt.ly/3rv1BXEC>

³ The World Bank In Ukraine, 2024, <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>

⁴ За інформацією Національної соціальної сервісної служби України у відповідь на публічні запити

⁵ Звіт про виконання паспорту бюджетної програми 2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей» на 2023 рік. – Міністерство соціальної політики України

⁶ Те саме

МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження «Соціальна підтримка малозабезпечених сімей: недоліки системи та рекомендації щодо її вдосконалення» проведене у форматі кабінетного дослідження. У процесі підготовки були проаналізовані нормативно-правові акти України та бюджетні програми Мінсоцполітики, обсяги видатків з державного бюджету на соціальний захист і підтримку малозабезпечених сімей, а саме: звіти про виконання паспорту бюджетної програми 2501030 «Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення» за 2021⁷ та 2022⁸ роки; звіти про виконання паспортів бюджетних програм 2501130 «Заходи із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення» за 2021-2022 роки, 2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей» за 2023 рік⁹ та 2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей» за 2024 рік¹⁰. Також були використані статистичні збірники Державної служби статистики України «Соціальний захист населення України» у 2021¹¹ та 2022¹² роках, інформація надана Національною соціальною сервісною службою України, інші відкриті джерела й дослідження. Окремий акцент було зроблено на потребах дітей, які виховуються у малозабезпечених сім'ях. У рамках порівняльного аналізу досліджено міжнародний досвід підтримки малозабезпечених сімей, виявлено спільні та відмінні риси у порівнянні з вітчизняною практикою.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що наявна система соціальної підтримки малозабезпечених сімей в Україні суттєво не впливає на їхній матеріальний стан, не покриває базових потреб. Через наявний механізм визначення критеріїв для призначення допомоги багато сімей, які потребують грошової підтримки, можуть її не отримувати. Водночас, через прив'язку до законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, сам розмір допомоги може бути недостатнім та неефективним щодо задоволення базових актуальних потреб малозабезпечених сімей.

Метою дослідження є аналіз прогалин та обґрунтування рекомендації щодо комплексного реформування системи соціальної підтримки малозабезпечених сімей. Для досягнення цієї мети були виокремлені та проаналізовані переваги наявної системи соціальної підтримки для малозабезпечених сімей у 2021-2023 роках. За результатами дослідження сформульовано висновки, відображені у рекомендаціях щодо покращення механізму надання підтримки малозабезпеченим сім'ям.

Для досягнення мети дослідження було сформовано низку завдань, які водночас визначають його основні етапи:

- визначити, кого держава вважає малозабезпеченою особою/сім'єю;
- проаналізувати наявні види підтримки малозабезпечених сімей та їхню адресність;
- визначити обсяги видатків з держбюджету на виплати малозабезпеченим сім'ям і тенденції у розмірах цих виплат;
- виявити недоліки системи підтримки малозабезпечених сімей (недостатність

⁷ Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2021 рік, 2022. – Міністерство соціальної політики України

⁸ Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2022 рік, 2023. – Міністерство соціальної політики України

⁹ Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2023 рік, 2024. – Міністерство соціальної політики України

¹⁰ Паспорти бюджетних програм на 2024 рік, 2024. – Міністерство соціальної політики України

¹¹ Діти, жінки та сім'я в Україні. 2021. – Державна служба статистики України, 2022, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_djs_2022.pdf

¹² Соціальний захист населення України. 2022. – Державна служба статистики України, 2023, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf

фінансування, виплати пов'язані зі статусом матері-одиначки тощо);

- змодельовати та порівняти розміри грошової підтримки малозабезпечених сімей на прикладі сімей, які складаються з представників різних соціально-демографічних груп;
- дослідити кращі міжнародні практики підтримки малозабезпечених сімей, що можуть бути релевантними для впровадження в Україні, та запропонувати адаптацію найефективніших із них;
- дослідити особливості нарахування та призначення базової соціальної допомоги¹³ як можливого альтернативного інструменту підтримки малозабезпечених сімей;
- сформулювати висновки та рекомендації за результатами дослідження щодо підтримки малозабезпечених сімей, зокрема про розширення інструментів державної допомоги, підвищення ефективності існуючих механізмів, адаптацію міжнародного досвіду та забезпечення більш гнучкого підходу до оцінки потреб малозабезпечених сімей.

Під час дослідження було використано якісний та кількісний методи дослідження. Якісний метод охоплював збір та аналіз інформації з нормативно-правових актів. У результаті, було досліджено, як держава визначає малозабезпечені сім'ї та перелік інструментів їх підтримки. Кількісний метод включав збір інформації щодо обсягу розподілу бюджетних коштів між різними інструментами допомоги, моделювання вартості призначення різних видів грошової допомоги.

Аналіз міжнародного досвіду підтримки малозабезпечених сімей включає практики країн Європи, Канади, США, а також країн Близького Сходу й Азії. У рамках дослідження проаналізовано механізми підтримки малозабезпечених сімей у Великобританії, Німеччині, Франції, Хорватії, Литві, США, Канаді, Ізраїлі та Сінгапурі. Ці країни мають розвинені політики та програми підтримки, які можуть бути корисними для впровадження в Україні. Для пошуку інформації про способи підтримки малозабезпечених домогосподарств у цих країнах використовувалися офіційні вебсайти урядових органів, національних страхових установ, а також ресурси міжнародних організацій.

Висновки і рекомендації ґрунтуються на порівняльному аналізі вітчизняного та міжнародного досвіду програм соціальної підтримки малозабезпечених домогосподарств. Рекомендації містять моделі та підходи інших країн, які є перспективними для адаптації в Україні і спрямовані на поліпшення ефективності та забезпечення більш адресного й точного задоволення мінімальних потреб малозабезпечених сімей.

¹³ Базова соціальна допомога – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченій сім'ї у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї та майнового стану членів сім'ї. - Проекти законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги та соціальних стипендій» та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо надання базової соціальної допомоги». – Лист Мінсоцполітики від 24.05.2024 р., https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/1436-zk_do-1422-zk.pdf

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОХОПЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ПІДТРИМКОЮ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ У 2021-2023 РОКАХ

Держава визначає малозабезпечених осіб як окрему категорію, чий дохід менший за встановлений рівень прожиткового мінімуму. Статус малозабезпеченої особи є одним з чинників, які зумовлюють складні життєві обставини¹⁴. Законодавство України окремо визначає малозабезпечених осіб та малозабезпечені сім'ї. Розмір допомоги цим категоріям залежить одночасно від рівня середньомісячного сукупного доходу та законодавчо встановленого прожиткового мінімуму¹⁵.

В Україні існують два визначення поняття малозабезпеченості:

- **малозабезпечена особа** – особа, середньомісячний сукупний дохід якої за один квартал, який передує місяцю, що є попереднім до місяця звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб¹⁶;
- **малозабезпечена сім'я** – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї¹⁷.

Українська практика призначення соціальної допомоги для малозабезпечених частково є аналогічною до міжнародної практики. Наприклад, у Литві соціальна допомога призначається, якщо середньомісячний дохід домогосподарства нижчий за 1,1 VRP (Valstybės remiamos pajamos – державний мінімум доходу)¹⁸. VRP є пороговим показником, встановленим урядом, для визначення права на соціальну підтримку. Ця допомога спрямована на зменшення розриву у доходах та забезпечення мінімального рівня життя для тих, хто опинився у скрутному фінансовому становищі. В Ізраїлі додаткова допомога на підтримку доходу надається особам, чий дохід нижчий за мінімальний рівень, який визначається залежно від складу сім'ї, віку заявника, стану здоров'я та інших критеріїв, і становить фіксовану суму, встановлену державою для забезпечення мінімального рівня життя¹⁹. Крім того, в Ізраїлі²⁰ та Хорватії²¹ під час розрахунку гарантованої мінімальної компенсації/виплати також оцінюється наявність активів домогосподарства. В Ізраїлі працездатний член родини, який є самозайнятим або працює неповний робочий день, зобов'язаний зареєструватися у службі зайнятості для отримання допомоги на підтримку доходу та регулярно звітувати про свій

¹⁴ П. 5 ст. 15 Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» від 24.02.2003 р. № 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#n9>

¹⁶ П. 5 частини 1 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁷ Ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. № 1768-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

¹⁸ Patirių finansinių sunkumų (piniginių socialinė parama). - Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2024, <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-parama-kas-man-priklauso/patiriu-finansiniu-sunkumu-pinigine-socialine-parama/>

¹⁹ Income Support. – The National Insurance Institute of Israel, <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Benefits/Income%20Support%20Benefit/Pages/default.aspx>

²⁰ Те саме.

²¹ Guaranteed minimum benefit. – e-Citizens. Information and Services, <https://gov.hr/en/guaranteed-minimum-benefit/714>

статус²². Якщо він відмовляється від запропонованої роботи або не співпрацює із службою, право на допомогу призупиняється на два місяці.

В Україні середньомісячний дохід домогосподарства порівнюється з мінімальним прожитковим мінімумом для визначення права на соціальну підтримку. Крім того, проводиться оцінка майнового стану, що дозволяє більш точно визначити рівень потреб²³.

Прожитковий мінімум є основною величиною для призначення соціальних допомог, у тому числі і для малозабезпечених сімей. Згідно з Конституцією України, пенсії й інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. В Україні прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення: для дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб; осіб, які втратили працездатність²⁴.

У міжнародній практиці відсутній єдиний стандарт визначення прожиткового мінімуму. Якщо у Литві використовують VRP як аналог прожиткового мінімуму, що допомагає визначити право домогосподарств на отримання допомоги, то у Німеччині існує «мінімальний соціальний стандарт», який визначає розмір виплат для пенсіонерів і безробітних. У США, хоч і немає єдиного національного прожиткового мінімуму, застосовується концепція «федерального рівня бідності» для доступу до соціальних програм, а в деяких штатах встановлюються власні показники, що відображають вартість життя. У Великобританії діє «мінімальний дохід» (Minimum Income Standard), який враховує потреби різних соціальних груп, включаючи сім'ї з дітьми.

Встановлений розмір прожиткового мінімуму, який використовується при призначенні допомог, є заниженим, тому не покриває мінімальні потреби малозабезпечених сімей. Використання прожиткового мінімуму (далі – ПМ) має низку суттєвих вад, адже наявні два різні види прожиткового мінімуму: законодавчий та фактичний. Законодавчий ПМ – встановлений у законі про Державний бюджет України на відповідний рік, а фактичний ПМ – розраховується Мінсоцполітики щомісяця з 2015 року для спостереження за динамікою рівня життя. Законодавчий ПМ пов'язаний із можливостями бюджету, а фактичний – із потребами людей. Для розрахунку рівня прожиткового мінімуму встановлена відповідна методика²⁵.

Фактичний розмір прожиткового мінімуму в середньому вдвічі більший за законодавчо встановлений номінальний показник (Додаток 1). Якби фактичний та законодавчий ПМ були однакові, це спричинило б додаткові навантаження на державний бюджет та вплинуло на можливість надавати своєчасно та в повному обсязі виплати, які прив'язані до цього показника, а саме понад 180 різноманітних видів виплат (включаючи заробітну плату, штрафи

²² Income Support, – The National Insurance Institute of Israel, <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Benefits/Income%20Support%20Benefit/Pages/default.aspx>

²³ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги» від 22.07.2020 р. № 632, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text>

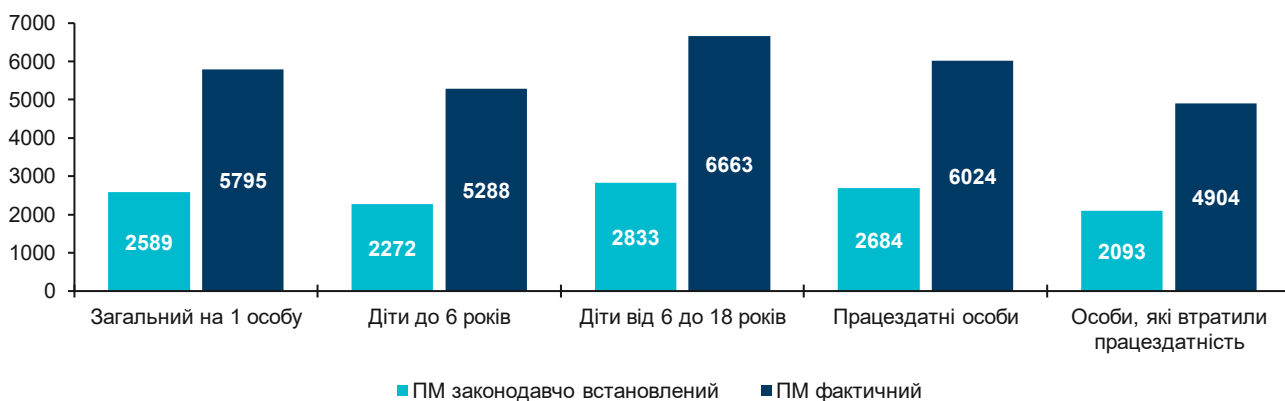
²⁴ Ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966-XIV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>

²⁵ Методика визначення прожиткового мінімуму, Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України від 03.02.2017 р. № 178/147/31, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17#Text>

тощо), значна частина з яких не має відношення до прожиткового мінімуму як до критерію бідності²⁶ (Рис. 1).

Визначення доходів сім'ї через стандарт мінімальної заробітної плати (далі – МЗП) може бути більш точним орієнтиром для оцінки потреби малозабезпечених сімей у соціальній підтримці. Замість окремої величини «прожитковий мінімум» або її аналогів у міжнародному досвіді розповсюджене застосування мінімальної заробітної плати для визначення потреб у додатковому соціальному захисті родини. Відповідно до Конвенції про встановлення мінімальної заробітної плати, розмір мінімальної заробітної плати має включати потреби працівників та їхніх сімей, беручи до уваги загальний рівень заробітної плати в країні, вартість життя, соціальні виплати та стандарти рівня життя інших соціальних груп²⁷. Згідно із українським законодавством, розмір МЗП визначається з урахуванням потреб працівників та їхніх сімей, вартісної величини достатньої для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості²⁸. Тобто, виходячи із визначень прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, можна зробити висновок, що в українському правому полі існує два ідентичних інструменти, які мають встановлювати рівень бідності, але на практиці мають протилежний функціонал: соціальний та економічний. За своєю природою, розмір МЗП є більш точним показником мінімальних потреб не тільки окремого працівника, а і його сім'ї. Законодавством також передбачено, що мінімальна заробітна плата встановлюється у розмірі не нижчому від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб²⁹. Проте у 2023 році розмір мінімальної заробітної плати (6 700 грн) був у 2,5 рази вище за визначений прожитковий мінімум (2 589 грн)³⁰. Це додатково доводить не релевантність та штучну заниженість величини прожиткового мінімуму.

Рис. 1. Співвідношення законодавчо встановленого прожиткового мінімуму та фактичного прожиткового мінімуму станом на 2023 рік, грн

Джерело: розрахунки KSE за даними Мінсоцполітики³¹

²⁶ Марина Лазебна: Основні гарантовані доходи мають забезпечувати людям гідне життя. – Урядовий портал, 2021, <https://www.kmu.gov.ua/news/marina-lazebna-osnovni-garantovani-dohodi-mayut-zabezpechuvati-lyudyam-gidne-zhittya>

²⁷ C131 - Minimum Wage Fixing Convention, 1970 (No. 131). – ILO, https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312276

²⁸ Ст. 9 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁹ Частина 2 ст. 9 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

³⁰ Ст. 7 і 8 Закону України «Про державний бюджет України на 2023 рік» від 03.11.2022 № 2710-ІХ, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

³¹ Інформація Мінсоцполітики щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму. – Профспілки металургів і гірників України. 2023, <http://pmquinfo.dp.ua/profsoyuznye-novosti/6465-informatsiya-minsotopolitiki-shchodo-faktichnogo-rozmiru-prozhitkovogo-minimumu>

Через наявну систему призначення допомоги, недостатню обізнаність людей про свої права на допомогу та відсутність інформації про способи її отримання значна частка домогосподарств, які перебувають на межі бідності, залишається поза межами державної підтримки. Прожитковий мінімум, який використовується як критерій для визначення малозабезпеченості, є заниженим і не покриває мінімальні потреби населення. Відповідно велика кількість домогосподарств, чий рівень доходів перевищує офіційний прожитковий мінімум, але які є економічно вразливими, не отримують необхідної допомоги. У 2021 році в Україні налічувалося 14,7 млн домогосподарств³² (Таблиця 1). З них державну соціальну допомогу для малозабезпечених сімей отримали 198,4 тис. домогосподарств або 1,4% від усіх домогосподарств. Проте індикатори виконання Цілей сталого розвитку демонструють, що в Україні у 2021 році середньодушові еквівалентні сукупні витрати були нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум у 39% населення³³. Тобто, реально бідних домогосподарств було значно більше, ніж тих, хто отримує державну допомогу для малозабезпечених. Загалом, державною соціальною підтримкою у загальній чисельності бідного населення було охоплено 53,7%³⁴. Це свідчить, що значна частка соціальної підтримки спрямована на домогосподарства, які не перебувають за офіційною межею бідності. Тоді, як справді економічно вразливі домогосподарства ризикують підтримку від держави не отримати.

У період із 2021 по 2023 рік зменшилася кількість сімей, що отримували допомогу для малозабезпечених (Рис. 2):

- У 2021 році в Україні нараховувалося 198,4 тис. домогосподарств, які отримували державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, в яких виховувалися понад 355 тис. дітей.
- У 2022 році, внаслідок війни, кількість отримувачів соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям порівняно з попереднім роком збільшилась на 26%. Із 14,5 млн домогосподарств державну соціальну допомогу отримали 250,2 тис. сімей, в яких виховувалися 400,4 тис. дітей (1,6 дитини на сім'ю), у тому числі допомогу отримували 60,2 тис. багатодітних сімей, в яких виховувалися 255,7 тис. дітей (4,2 дитини на сім'ю).
- У 2023 році кількість домогосподарств, які отримували державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, знову зменшилася до 183,3 тис. сімей, в яких виховувалися 316,3 тис. дітей (1,7 дитини на сім'ю), у тому числі зазначену державну допомогу отримували 46,6 тис. багатодітних сімей, в яких виховувалися 175,9 тис. дітей (3,8 дитини на сім'ю).
- Станом на 1 вересня 2024 року державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям отримували 162,7 тис. домогосподарств, в яких виховуються 273,7 тис. дітей (1,7 дитини на сім'ю), серед них – 41,5 тис. багатодітних сімей, в яких виховуються 163,4 тис. дітей (3,9 дитини на сім'ю).

На зменшення кількості малозабезпечених сімей, які отримали соціальну допомогу у 2023 році, потенційно вплинули внесені зміни до Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги. Сім'ї втрачають право на призначення допомоги, якщо

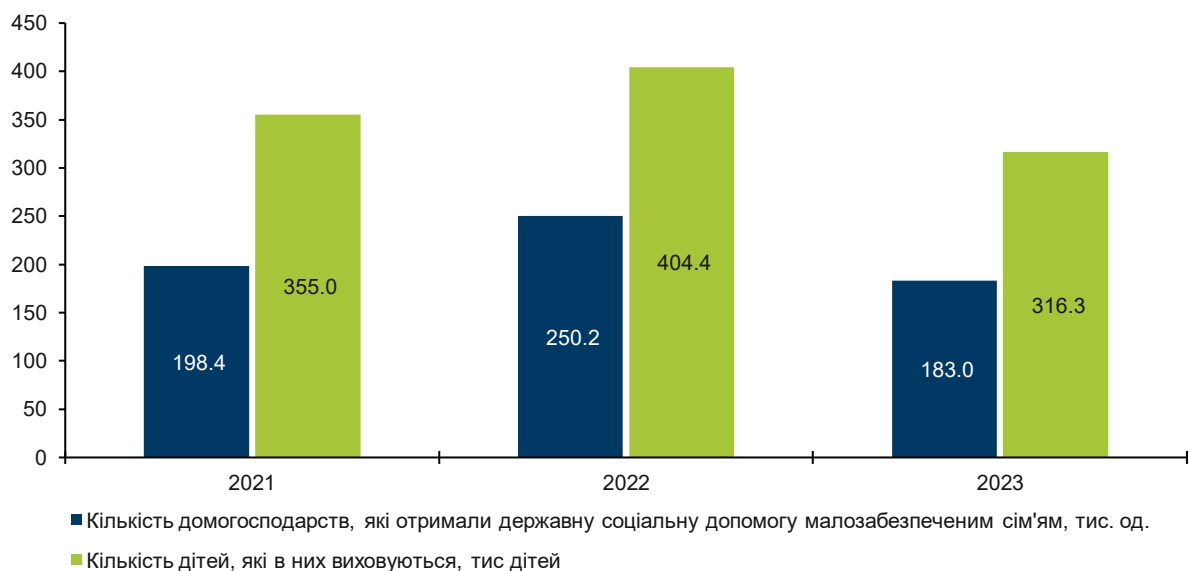
³² Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2022 році. Статистичний збірник. – Державна служба статистики України, 2022. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/sdhd_22.pdf

³³ Моніторинг досягнення цілей сталого розвитку в Україні. – Державна служба статистики України, <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/1/>

³⁴ Питома вага населення, чий середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний прожитковий мінімум, яке отримує хоча б одну з різних видів державної соціальної допомоги (малозабезпеченим сім'ям, на дітей, інших видів державної соціальної допомоги, житлової субсидії, соціальних пільг), в загальній чисельності бідного населення, помножене на 100%. – Державна служба статистики України, https://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozvi/metadata/01/meta/1.2.1.pdf

протягом 12 місяців до звернення витратили понад 50 тис. грн на нерухомість, транспорт чи інші активи, або якщо сума коштів на їхніх депозитних рахунках перевищує 100 тис. грн. Також наявність другої квартири (окрім знищеного або непридатного для життя житла через бойові дії) стало підставою для відмови у допомозі. Ще однією причиною зменшення кількості малозабезпечених сімей, які отримали соціальну допомогу у 2023 році, є виїзд багатьох з них за межі України, у тому числі багатодітних. У 2023 році фактичний середній розмір виплати соціальної допомоги становив 5 498,7 грн/сім'ю, що є більшим за плановий розмір у 3 818,6 грн. У Звіті з виконання паспорту бюджетної програми «Підтримка малозабезпечених сімей» за 2023 рік збільшення середнього розміру допомоги малозабезпеченим сім'ям пояснюється тим, що в отримувачів, які з 1 січня 2023 року підтверджували своє право на отримання допомоги та оновили декларацію про фінансово-майновий стан, зменшились доходи через введення воєнного стану в Україні.

Рис. 2. Динаміка кількості дітей, які виховувалися в сім'ях-отримувачах державної соціальної допомоги малозабезпеченим у 2021-2023 роках

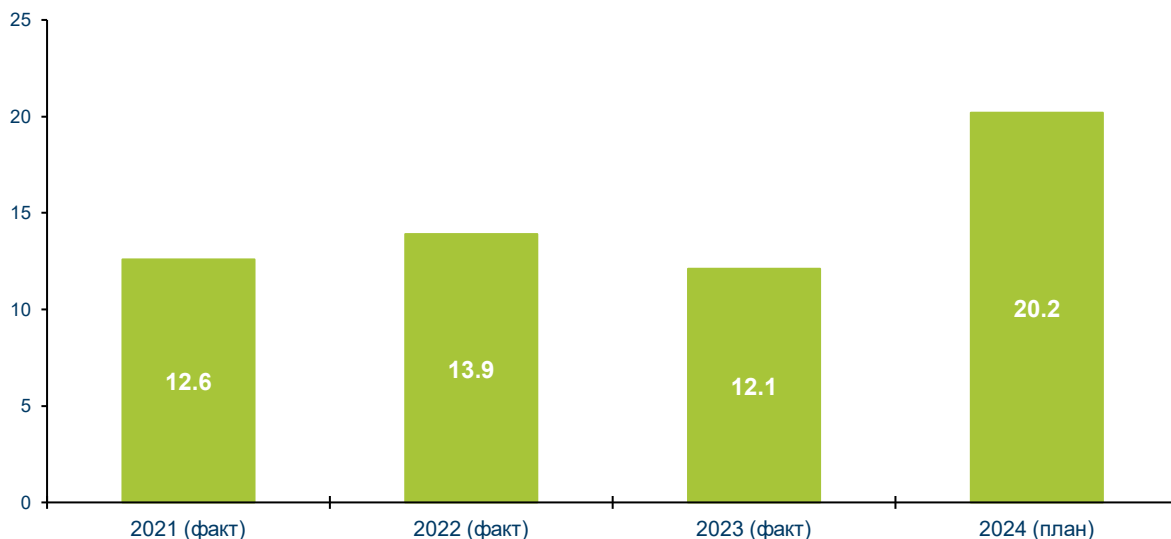
Джерело: розрахунки авторів за даними Мінсоцполітики

Незважаючи на війну, найбільший обсяг річних видатків, спрямованих на підтримку одного малозабезпеченого домогосподарства, фіксувався у 2021 році. У цьому році було виплачено 12,6 млрд грн допомоги, що розрахунково становить 63,5 тис. грн в рік на одне домогосподарство або 5 291,7 грн/місяць. У 2022 році загальна сума виплат зросла до 13,9 млрд грн допомоги, проте через збільшення кількості отримувачів, розрахункова річна підтримка на одне домогосподарство становила 55,6 тис. грн в рік або 4 629,6 грн/місяць (Рис. 3). У 2023 році середня сума виплат на одне домогосподарство збільшилась до 66,0 тис. грн в рік або 5 501,0 грн/місяць, проте загальний обсяг допомоги скоротився до 12,1 млрд грн через зменшення кількості домогосподарств. Незважаючи на скорочення обсягу допомоги, частка бідних за доходами зросла у 1,7 рази – до 35,5%. Особливо критичною стала ситуація серед дітей: у 2023 році кожна п'ята дитина потерпала одночасно від трьох форм бідності – монетарної, деприваційної та за самооцінкою домогосподарства своєї споживчої спроможності. Монетарна бідність серед дітей досягла

40,3%, депривація – 70,4%, а за самооцінкою споживчої спроможності – 40,1%³⁵. За даними Світового банку, станом на серпень 2024 року кількість українців, які живуть за міжнародною межею бідності, зросла на 1,8 млн осіб із 2020 року, що становить близько 23% від всього населення країни. За оцінками Світового банку ще 3 мільйони людей опинилися б за межею бідності, якби міжнародні партнери не активізували свої зусилля з надання ресурсів³⁶. Якщо оцінювати рівень підтримки не в кількості домогосподарств, а в середньомісячній чисельності малозабезпечених сімей, то середньомісячний розмір допомоги на одну малозабезпечену сім'ю у 2021 році становив 4 947,9 грн, у 2022 році – 6 340,4 грн, а в 2023 році – 5 498,7 грн. У 2024 році цей показник був на рівні 7 147,9 грн³⁷ (Рис. 4).

Кількість дітей та наявність осіб з інвалідністю може впливати на ризик бідності домогосподарства. До особливо вразливих категорій можна віднести осіб (у т.ч. дітей) з інвалідністю (Таблиця 2), адже часто вони не в змозі самостійно забезпечити власні потреби і потребують широкого спектру послуг – від реабілітації до освіти. Рівень бідності домогосподарств з дітьми є вищим, порівняно з домогосподарствами без дітей. Спостерігається чітка залежність – чим більше в домогосподарстві дітей, тим вищими є ризики бідності. Найвищий рівень бідності спостерігався і до війни серед багатодітних родин (з трьома та більше дітьми) – дві третини (67,2%) з них були бідними, а через війну ця цифра зросла до 84,7%³⁸. Окрім соціальної допомоги малозабезпеченим, багатодітні родини мають право на допомогу (для сімей з трьома і більше дітьми до досягнення наймолодшою дитиною 6-річного віку) на пільги, зокрема 50% знижку на оплату житлово-комунальних послуг, безоплатні послуги з оздоровлення, а також безкоштовний проїзд і отримання ліків за рецептами³⁹.

Рис. 3. Динаміка виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2021-2024 роках, млрд грн

Джерело: Звіти з виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2021-2023 роки, паспорт бюджетної програми Мінсоцполітики на 2024 рік

³⁵ Згідно із даними дослідження «Соціально-економічний стан домогосподарств України. За результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), проведеного у грудні 2023 року – лютому 2024 року», <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>

³⁶ Ukraine Remains Resilient. – The World Bank Group, <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>

³⁷ Звіт про виконання паспорта бюджетної програми 2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей» на 2023 рік. – Міністерство соціальної політики України

³⁸ Дитяча бідність: прогнози впливу війни на стан домогосподарств з дітьми, аналітична записка, лютий 2023 (за сприяння Представництва Дитячого Фонду ООН в Україні), <https://idss.org.ua/arhiv/Ukraine%20Child%20Poverty%20Brief%202023%20ukr.pdf>

³⁹ Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

Рис. 4. Середньомісячний розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям на одну малозабезпечену сім'ю у 2021-2024 роках

Джерело: Звіти з виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2021-2023 роки, паспорт бюджетної програми Мінсоцполітики на 2024 рік

Таблиця 1. Характеристика домогосподарств з дітьми в Україні у 2021-2023 роках

Показник	Всі домогосподарства		
	2021	2022	2023
Кількість домогосподарств (тисяч)	14 678,1	14 549,2	13 599,4
Середній розмір домогосподарства (осіб)	2,6	2,6	2,3
Склад домогосподарств (%):			
діти до 3 років	2,4	2,4	2,2
3-6 років	3,8	4,0	4,1
7-13 років	8,0	7,5	6,7
підлітки 14-15 років	2,2	2,4	1,8
16-17 років	1,7	1,6	1,7
жінки 18-29 років	6,1	5,8	7,0
чоловіки 18-29 років	6,4	5,9	8,1
жінки 30-59 років	23,2	23,3	21,1
чоловіки 30-59 років	21,8	22,3	21,8
жінки у віці 60 років і старші	15,6	15,8	16,4
чоловіки у віці 60 років і старші	8,8	9,0	9,1
Домогосподарства з дітьми (тисяч)	5 542,5	5 502,6	3 649,1
Частка домогосподарств з дітьми до 18 років (%):	37,8	37,8	26,9
Середній розмір домогосподарств з дітьми (осіб)	3,7	3,7	3,6
Частка домогосподарств з дітьми у віці (%):			
до 3 років	16,2	16,5	18,1
3-6 років	24,8	25,9	32,3

Показник	Всі домогосподарства		
	2021	2022	2023
7-13 років	48,9	46,9	49,6
14-15 років	14,6	15,8	15,1
16-17 років	11,3	11,0	14,6
Розподіл домогосподарств з дітьми (%) за кількістю дітей у їх складі:			
одна дитина	79,5	81,3	68,7
дві дитини	18,4	16,1	24,6
три дитини	2,0	2,2	5,0
чотири дитини	0,1	0,2	1,2
п'ять і більше дітей	0,0	0,2	0,5

Джерело: за даними Держстату України (2021-2022 рр.)⁴⁰ та згідно із дослідженням соціально-економічного стану домогосподарств України, лютий 2024 р.⁴¹

Таблиця 2. Категорії домогосподарств вразливих до бідності

Традиційно вразливі	Вразливі внаслідок війни
• домогосподарства з дітьми з інвалідністю • домогосподарства з трьома та більше дітьми • самотні батьки з дітьми • домогосподарства з дітьми до трьох років	• домогосподарства, які найбільш гостро відчули наслідки війни (втратили членів родини, житло, майно, доступ до базових послуг) • домогосподарства з дітьми, які найбільш страждають від відсутності базових комунальних послуг (електроенергії, водопостачання, теплопостачання тощо) • домогосподарства з дітьми, які перебувають на деокупованих територіях, прифронтових територіях, територіях, які постійно зазнають обстрілів тощо • домогосподарства з дітьми, які є внутрішньо переміщеними

Джерело: ЮНІСЕФ, «Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми», квітень 2023 р.

⁴⁰ Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2022 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). Статистичний збірник. – Державна служба статистики України, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/sdhd_22.pdf

⁴¹ Соціально-економічний стан домогосподарств України. За результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), проведеного у грудні 2023 року – лютому 2024 року. – ЮНІСЕФ, <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

Сім'я не може отримувати державну соціальну допомогу для малозабезпечених, якщо вона не намагається інтегруватися на ринок праці. Державна соціальна допомога не призначається, якщо у складі сім'ї є працездатні особи, які не працювали, не навчалися, не були зареєстровані як безробітні більше трьох місяців у період, за який враховуються доходи. Допомога призначається за умови сплати єдиного внеску на державне соціальне страхування (ЄСВ) або догляду за дітьми чи особами з інвалідністю. Також допомога не призначається, якщо сім'я здійснила значні фінансові операції (понад 50 тис. грн), має депозити понад 100 тис. грн, більше ніж одну квартиру чи автомобіль (крім певних винятків). Державна соціальна допомога призначається на шестимісячний період. Після завершення цього періоду призначення допомоги переглядається. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 250 від 24 лютого 2003 року «Про Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям»⁴², державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України, а також іншим малозабезпеченим сім'ям, які з поважних або не залежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї. Під час отримання державної соціальної допомоги органи соціального захисту населення перевіряють, чи перебувають особи зі складу малозабезпеченої сім'ї понад 90 календарних днів підряд за кордоном. Якщо сім'я виїхала з України у повному складі, вона не зможе отримувати виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Разом з тим, малозабезпечена сім'я може зберегти допомогу, перебуваючи в іншій країні, якщо на вимогу органу соціального захисту населення підтвердить, що не отримує жодних допомог у країні перебування.

У січні 2024 року уряд розширив можливості призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям з числа внутрішньо переміщених осіб та мігрантів, що повертаються до України. Тепер, щоб підтримати такі родини, допомогу призначають на 6 місяців навіть за відсутності працевлаштування. Для призначення допомоги родині мігрантів, які повернулися, тривалість перебування їх на території України має становити не менше 90 днів. Після призначення допомоги працездатні члени родини мають протягом двох місяців знайти роботу або стати на облік у центрі зайнятості для подальшого працевлаштування.

Наявна система підтримки малозабезпечених сімей має ряд недоліків. У дослідженні KSE Institute у 2021 році до недоліків системи нарахування державної соціальної допомоги віднесено складну правову конструкцію. Вона спричиняє необхідність врахування окремих коефіцієнтів для різних соціально-демографічних груп та проведення аналізу впливу різних

⁴² Постанова КМУ «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» від 24.02.2003 р. № 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text>

видів доходів чи іншої державної підтримки на можливість призначення соціальної допомоги. Це є наслідком недосконалого механізму обрахунку середньомісячного сукупного доходу. Наприклад, при обрахунку доходу для призначення допомоги малозабезпеченим, враховуються доходи з дивідендів від цінних паперів, але не враховуються доходи від розміщення депозитів. Хоча ці два джерела можна вважати рівноцінними доходами. Іншим недоліком є залежність розміру призначення допомоги від кількості дітей, а не економічного становища сім'ї. Розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям з меншою кількістю членів/дітей є нижчим порівняно з багатодітними сім'ями, через різний розмір коефіцієнтів для дорослих та дітей⁴³.

Уряд має обмежений інструментарій підтримки малозабезпечених сімей, який представлений переважно грошовою підтримкою. Оскільки конструкція більшості наявних механізмів підтримки населення є застарілою, вона фокусується на єдиній проблемі – нестачі коштів. І якщо людина буде мати мінімальний обсяг коштів, то вона зможе самотійно витратити їх на вирішення своїх проблем. Серед недоліків загального підходу – відсутність гарантій, що кошти не будуть витрачені на шкідливі звички, наприклад, алкоголь, азартні ігри тощо. Також для отримання державної соціальної допомоги враховуються шість місяців сукупного доходу перед місяцем звернення⁴⁴. Отже, малозабезпечена сім'я має перебувати на межі крайньої бідності шість місяців, перш ніж зможе отримати допомогу від держави.

Якщо в Україні бар'єром для призначення соціальної допомоги є наявність певного рівня доходу у попередні шість місяців, то в інших країнах існують інструменти термінової підтримки. У **Сінгапурі** надається грошова допомога для малозабезпечених родин, проте умовою її призначення є оцінка доходу не за шість місяців, а за останній місяць. Щоб її отримати, необхідно подати виписки з банківських рахунків усіх членів домогосподарства за останній місяць та інші підтверджуючі документи (рахунки за комунальні послуги, медичні довідки, розрахункові відомості, трудові договори, листи про звільнення, страхові листи та інші)⁴⁵. У **Хорватії** наявна програма одноразової компенсації, яка надається як грошова або натуральна допомога для зменшення наслідків надзвичайних чи кризових ситуацій. Вона спрямована на покриття надзвичайних витрат, придбання предметів першої необхідності або одягу, допомогу на освітні потреби дитини, а також відшкодування транспортних витрат у кризових ситуаціях⁴⁶. У **США** наявна програма додаткової допомоги у харчуванні (SNAP), яка надає пільги малозабезпеченим особам та сім'ям. Учасники отримують електронну картку, яку можна використовувати для придбання продуктів харчування в авторизованих магазинах. Для отримання пільги заявники повинні відповідати встановленим обсягам наявних коштів на банківському рахунку. Люди похилого віку понад 60 років або особи з інвалідністю можуть мати вищий ліміт залишку на банківському рахунку⁴⁷. Цей досвід варто розглянути для можливості адаптації в Україні, оскільки він дає сім'ям право самотійно обирати продукти, які їм необхідні, зокрема ті, що відповідають медичним призначенням лікаря. При цьому кошти є цільовими, що унеможливує їх використання на інші потреби, забезпечуючи ефективне та прозоре використання допомоги для підтримки харчування. В **Україні** існує одноразова адресна матеріальна допомога для малозабезпечених верств

⁴³ Аналіз ефективності законодавчого регулювання надання соціальної допомоги в Україні для основних цільових груп. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління КШЕ. 2021, https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Sotsialni-dopomogi_doslidzhennya-1.pdf

⁴⁴ Постанова КМУ «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», від 24.02.2003 р. № 250, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text>

⁴⁵ ComCare Short-to-Medium-Term Assistance (SMTA). – Singapore Government Agency Website, <https://supportqowhere.life.gov.sg/schemes/COMCARE-SMTA/comcare-short-to-medium-term-assistance-smta>

⁴⁶ One-time allowance. - e-Citizens. Information and Services, <https://gov.hr/hr/jednokratna-naknada/716>

⁴⁷ How to apply for food stamps (SNAP benefits) and check your balance. – Anfficial website of the United States government, <https://www.benefits.gov/benefit/361>

населення, які опинилися в складних життєвих обставинах⁴⁸. Ця допомога надається раз на рік за рахунок місцевих бюджетів і спрямована на тимчасову підтримку тих, хто потребує додаткової фінансової допомоги через життєві труднощі. Однак, для її отримання необхідно надати довідки про доходи всіх членів сім'ї за попередні шість місяців, а також документи, що підтверджують складні життєві обставини й обґрунтовують потребу в наданні такої допомоги.

В Україні відсутній перелік визначених адресних потреб малозабезпечених сімей. Допомога малозабезпеченим сім'ям призначається залежно від рівня доходу родини, не враховуючи практичні потреби сім'ї, які не можуть бути задоволені лише шляхом грошової виплати. Згідно із дизайном соціальної допомоги для малозабезпечених сімей, рівень допомоги має співвідноситись із прожитковим мінімумом, який покриває всі базові потреби людини. Методикою розрахунку ПМ передбачена вартість потреб кожної соціально-демографічної групи у продуктах харчування, наборів непродовольчих товарів, наборів послуг, житлово-комунальних послуг⁴⁹. Отже, розмір прожиткового мінімуму має визначити необхідну суму на задоволення цих базових потреб, а розмір державної соціальної допомоги має бути достатнім для їх забезпечення. Перевага такого підходу полягає у тому, що малозабезпеченій особі чи сім'ї відразу надається універсальна допомога, розмір якої має бути достатнім для покриття всіх основних потреб. Проте значно занижений рівень прожиткового мінімуму робить розмір надання соціальної допомоги малозабезпеченим не релевантним.

Розмір державної соціальної допомоги є недостатнім для покриття базових потреб малозабезпеченої сім'ї. Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї (*залежить від соціального та демографічного складу домогосподарства*) та її середньомісячним сукупним доходом⁵⁰. Фактичний розмір виплати допомоги у 2023 році на сім'ю становив 5 498,7 грн, що менше на 5,1% ніж фактичний розмір прожиткового мінімуму на одну особу (станом на січень 2023 року – 5 795 грн)⁵¹. Прожитковий мінімум на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, складається з вартісних величин:

- набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я;
- мінімального набору непродовольчих товарів, необхідного для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості;
- мінімального набору послуг, необхідного для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості⁵².

Отже, розмір допомоги на одну сім'ю не може покрити розмір вартісних величин для всіх її членів. Варто також враховувати, що прожитковий мінімум для дітей у віці від 6 до 18 років

⁴⁸ Одноразова адресна матеріальна допомога малозабезпеченим верствам населення міста Києва та киянам, які опинилися в складних життєвих обставинах. – ЦНАП м. Києва, <https://cutt.ly/1rv7ELMJ>

⁴⁹ Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму» від 03.02.2017 р. № 178/147/31, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17#n18>

⁵⁰ Ст. 5 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 р. № 1768-III, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

⁵¹ Відповідь на запит СПО об'єднань профспілок від 22.03.2023 р. № 01-12/234-СПО, http://pmquinfo.dp.ua/images/photo-news/04_2023/05_02_1.jpg

⁵² Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму» від 03.02.2017 р. № 178/147/31, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17#n9>

(2 833 грн) більше, ніж для працездатних осіб (2 684 грн)⁵³. Вища ставка прожиткового мінімуму для дітей пов'язана зі зростаючими потребами в харчуванні, одязі та освіті.

Перевагою міжнародного досвіду є запровадження додаткової грошової допомоги для підтримки виховання дітей із малозабезпечених сімей. У *Німеччині* запроваджена програма допомоги для дітей із малозабезпечених сімей, що надається за умови наявності дітей до 25 років, які обов'язково проживають з батьками. Рівень доходу батьків не має перевищувати встановлену межу (у дохід включається також допомога по безробіттю або допомога у зв'язку з хворобою)⁵⁴. Термін виплат може тривати до досягнення дитиною 25-річного віку. У 2024 році розмір виплати становив до 292 євро на місяць на одну дитину. Однак сума може зменшуватися, якщо дохід сім'ї перевищує ліміт мінімального доходу, враховуючи частково дохід дітей у розмірі 45% від загальної суми доходів дітей (аліменти, аванс на утримання або пенсію для сиріт). У *Литві* грошова допомога на дітей надається за підсумками оцінки доходів родини. Проте, якщо сім'я багатодітна, то додаткова допомога на дитину призначається без оцінки доходів сім'ї⁵⁵. Виплата може тривати до моменту досягнення дитиною 18 років, а також до 23 років, якщо вона навчається за загальноосвітньою програмою, включаючи професійно-технічні навчальні заклади. Дітям із малозабезпечених сімей надається доплата в розмірі 56,65 євро до основної допомоги на дитину (дитячі гроші). У *Хорватії* допомога призначається на дітей віком до 15 років (до 19 років, якщо дитина продовжує навчання в старшій школі та до 21 року, якщо дитина не закінчила школу у визначений термін через хворобу). Розмір допомоги на дітей встановлюється відповідно до сукупного доходу кожного члена сім'ї за місяць. Для дитини, яка виховується з одним із батьків, сума збільшується на 15%. Для дитини, яка залишилася без батьків, та для дітей з тяжкими хворобами або з інвалідністю сума збільшується на 25%⁵⁶.

Міжнародний досвід свідчить, що додатковими аспектами при призначенні допомоги можуть виступати вік, сімейний стан, здобуття освіти, приналежність до військової чи державної служби, працевлаштування. У *Хорватії* розмір виплати залежить від встановленого розміру гарантованої мінімальної допомоги та відсоткового коефіцієнта для кожної групи. Наприклад, при базовій величині 150 євро, для осіб похилого віку коефіцієнт становитиме 130%, тобто вони отримуватимуть 195 євро. Для дорослих працездатного віку коефіцієнт буде становити 70% і вони отримуватимуть 105 євро. Якщо особа чи сім'я мають джерела доходу, розмір допомоги визначається як різниця між розміром гарантованої мінімальної допомоги та місячним доходом самотньої особи або сім'ї⁵⁷. В *Ізраїлі* для виплати такого типу необхідно бути резидентом Ізраїлю принаймні 24 місяці поспіль, мати більше 20 повних років (за певних обставин, ценз віку може бути зменшений, наприклад, через хворобу або вагітність), мати відповідний рівень доходу (залежить від віку та складу сім'ї), при цьому вартість власного транспортного засобу не може перевищувати встановлену межу, а чоловік та дружина мають звернутися до служби зайнятості⁵⁸. Окремі виплати отримують особи, що завершують військову службу, або йдуть з державної служби⁵⁹. Також на виплату мають право особи, які відбувають покарання у вигляді громадських робіт⁶⁰. У *Литві* особи, які

⁵³ Закон України «Про державний бюджет України на 2023 рік» від 03.11.2022 р. № 2710-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

⁵⁴ Kinderzuschlag. – Familienportal, <https://familienportal.de/familienportal/familienleistungen/kinderzuschlag>

⁵⁵ Patiriu finansinių sunkumų (piniginė socialinė parama). – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-parama-kas-man-priklaus/patiriu-finansiniu-sunkumu-pinigine-socialine-parama/>

⁵⁶ Korisnici doplatka za djecu i djeca za koju pripada doplatka. – Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2024, <https://www.mirovinsko.hr/hr/korisnici-doplatka-za-djecu-i-djeca-za-koju-pripada-doplatka/254>

⁵⁷ Guaranteed minimum benefit. – e-Citizens. Information and Services, <https://gov.hr/en/guaranteed-minimum-benefit/714>

⁵⁸ Income Support. – The National Insurance Institute of Israel, <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Benefits/Income%20Support%20Benefit/Pages/default.aspx>

⁵⁹ Income support for discharged soldiers and people completing national/civil service. – The National Insurance Institute of Israel, <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Benefits/Income%20Support%20Benefit/Pages/DischargedSoldier.aspx>

⁶⁰ Person serving a community service sentence. – The National Insurance Institute of Israel, <https://cutt.ly/irv7Jfn7>

користувалися соціальною допомогою перед працевлаштуванням, можуть отримати додаткову підтримку після влаштування на роботу. Розмір цієї допомоги визначається відсотком від середнього розміру попередньої соціальної допомоги, залежно від тривалості отримання попередньої допомоги – від 50% до 100%. Соціальна допомога може надаватися одночасно з допомогою по безробіттю. Зменшення розміру соціальної допомоги застосовується тільки до працездатних осіб, які не працюють. У **Великій Британії** щомісячні платежі (universal credit) призначаються для малозабезпечених сімей для покриття основних витрат на проживання. Сума виплати залежить від віку та сімейного стану особи. Наприклад, у 2023-2024 роках виплата на одну особу віком до 25 років на місяць становила £292,11; на одну особу віком 25 років чи старше – £368,74; для пари, де обидва віком до 25 років, – £458,51. Але якщо у парі одна особа або обидва старші 25 років, виплата становить £578,82⁶¹. Україна може частково інтегрувати деякі з цих механізмів у сфері підтримки людей похилого віку (відповідно до проблем із працевлаштуванням) та надання додаткової підтримки людям, які служили своїй країні як військові чи державні службовці (оскільки більшість таких осіб належать до категорій службовців із невисоким рівнем оплати праці і потребують часу для подальшої професійної адаптації).

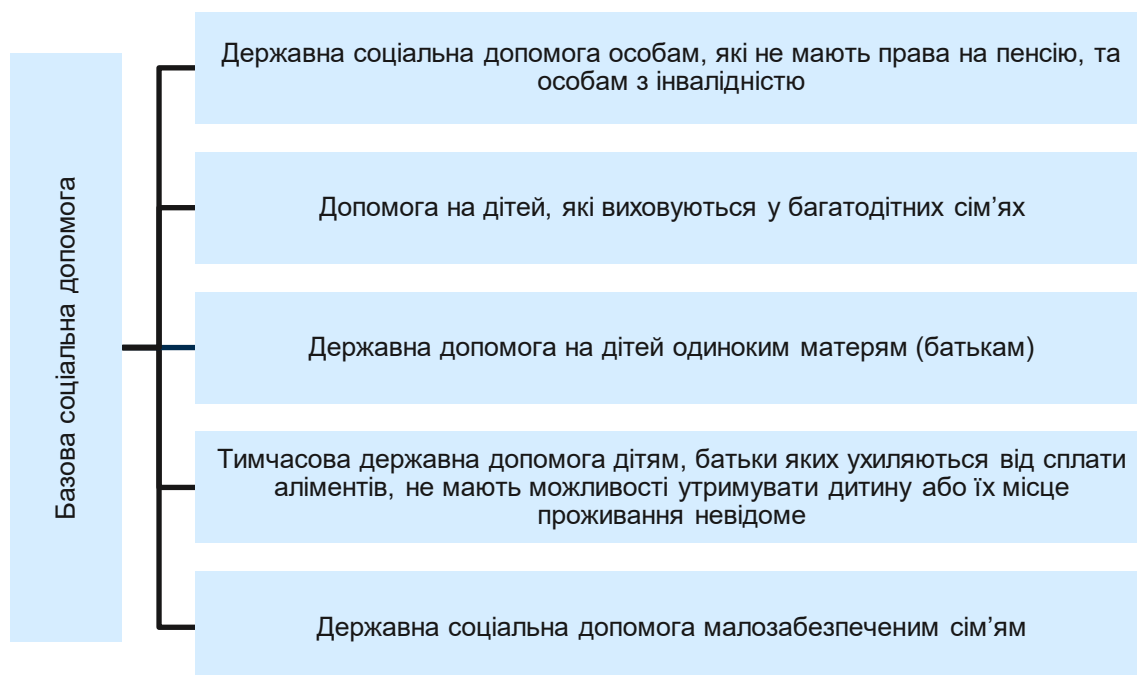
Неспроможність підвищення законодавчо встановленого прожиткового мінімуму як інструменту оцінки ризику бідності стала підставою для розгляду пілотного впровадження базової соціальної допомоги в Україні. На рівні держави було визначено, що стан соціальної політики в Україні протягом тривалого періоду свідчить про вразливість і малу ефективність формування системи соціальних стандартів і гарантій на основі прожиткового мінімуму⁶². Для вирішення цієї проблеми у 2023 році Мінсоцполітики було підготовлено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання базової соціальної допомоги та соціальних стипендій» (далі – ПЗУ)⁶³. Так, з 1 січня 2025 року цим проєктом пропонується трансформувати державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям у базову соціальну допомогу та об'єднати окремі види державної допомоги, зокрема: державну допомогу на дітей одиноким матерям; допомогу на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях; тимчасову державну допомогу дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю (Рис. 5). Базова соціальна допомога надаватиметься найвразливішим категоріям населення як основний засіб подолання бідності та реагування на складні життєві обставини.

⁶¹ Universal Credit. – GOV.UK, <https://www.gov.uk/universal-credit>

⁶² Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні"» від 19.05.2020 р. № 620-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-IX#Text>

⁶³ Лист Мінсоцполітики від 24.05.2024 р. №9981/2/2-24/56, https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/1436-zk_do-1422-zk.pdf

Рис. 5. Види допомоги, які пропонується консолідувати у базовій соціальній допомозі

Джерело: законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги та соціальних стипендій»

Замість прожиткового мінімуму пропонується встановити прив'язку розміру допомоги для малозабезпечених до базової величини. Урядом пропонується встановити базову величину, яка буде застосовуватися для розрахунку базової соціальної допомоги, та затверджуватися законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Водночас статус впровадження базової соціальної допомоги у 2025 році залишається невизначеним. У державному бюджеті на 2025 рік видатки Мінсоцполітики скорочені на 9,5% або на 40,3 млрд грн у порівнянні з 2024 роком і становлять 422,2 млрд грн. У ПЗУ про базову соціальну допомогу зазначено, що вона не потребуватиме додаткових видатків із державного бюджету та фінансуватиметься в рамках діючих бюджетних програм Мінсоцполітики (станом на 2024 рік), проте обсяг видатків за бюджетними програмами Міністерства у 2025 році був скорочений, тому незрозуміло, чи вистачить коштів на фінансування базової соціальної допомоги, якщо її впровадять⁶⁴.

Базова величина направлена на підтримку сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Міністерство соціальної політики пропонує встановити базову величину на 2025 рік у розмірі 4 000 грн відповідно до Пояснювальної записки законопроекту. У законопроекті про надання базової соціальної допомоги її розмір розраховується як різниця між сукупним розміром базової величини для сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї. Розмір базової величини для сім'ї визначається на рівні 100% для першого члена сім'ї та 70% – для кожного наступного, відповідно до чого розраховується допомога. Розмір базової величини також буде залежати від страхового стажу, наявності інвалідності та віку дитини. Так, для кожної дитини віком до 6 років; дитини з інвалідністю; особи з інвалідністю I або II групи; дитини, яка утримується матір'ю, що не перебуває у шлюбі, і запис про батька, якої у Книзі реєстрації народжень провадиться в установленому порядку за вказівкою матері, а

⁶⁴ Проект державного бюджету-2025: основні характеристики та стратегічні пріоритети. Дослідження KSE, <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/09/Analiz-DBU-2025-1-chitannya.pdf>

також дитини, яка утримується батьком або усиновлювачем, який не перебуває у шлюбі; дитини, яка виховується у багатодітній сім'ї та входить до складу сім'ї, розмір базової величини визначається на рівні 100% від базової величини.

Впровадження базової соціальної допомоги значно підвищить рівень грошової підтримки сім'ї. Проте національні та міжнародні експерти попереджають про супутні ризики. За попередніми оцінками, навантаження на бюджет за різними універсальними програмами дійсно суттєво зменшиться, але за рахунок скорочення одержувачів різних дитячих допомог та осіб, які отримували допомогу для внутрішньо переміщених осіб⁶⁵. Для порівняння обсягу державної грошової допомоги, яку вразливі категорії населення отримують наразі, та у разі запровадження базової соціальної допомоги, у Додатку 2 представлено моделювання підтримки для різних типів сімей. За основу взято моделі трьох видів сімей, які мають різний склад та рівень доходу. У Моделі №1 розмір державної соціальної допомоги розраховувався відповідно до діючих норм законодавства у 2024 році. Модель №2 враховує розмір базової величини (4 000 грн), у Моделі №3 проаналізовано розмір базової соціальної допомоги з базовою величиною 4 500 грн (як запропоновано Мінсоцполітики).

- *Модель сім'ї №1 складається з 2 дорослих та 2 дітей віком 3 і 5 років і має середньомісячний сукупний дохід 12 880 грн (3 220 грн на особу).* Відповідно до чинного законодавства ця сім'я не має права на державну соціальну допомогу для малозабезпечених сімей. Однак, у разі запровадження базової соціальної допомоги з базовою величиною 4 000 грн ця родина отримала б 1 920 грн, а при величині 4 500 грн – 3 370 грн. Разом з тим, якщо вік дітей у цій родині становив би 7 і 9 років, базова соціальна допомога при величині 4 000 грн не призначалася б, а при величині 4 500 грн становила 1 070 грн. Це пояснюється тим, що при розрахунку сукупного розміру базової допомоги для сім'ї діти до 6 років належать до винятків.
- *Модель сім'ї №2 складається із одинокої матері (батька), котра самотійно виховує 5-річну дитину, з мінімальною заробітною платою 8000 грн.* Відповідно до діючих законодавчих норм, державна соціальна допомога малозабезпеченій сім'ї та державна допомога на дітей одиноким матерям такий родині не призначається. При впровадженні базової соціальної допомоги з базовою величиною 4 000 грн – родина отримає 1 560 грн, а з розміром базової величини 4 500 грн базова соціальна допомога становитиме 2 560 грн. Вік дитини при розрахунку базової соціальної допомоги немає значення, оскільки дитина, яка виховується самотійно матір'ю чи батьком, належить до винятків і при розрахунках базової соціальної допомоги для неї враховуватиметься 100% базової величини.
- *Модель сім'ї №3 включає батька, матір з інвалідністю та трьох дітей (багатодітна сім'я), із середньомісячним сукупним доходом сім'ї 15 085 грн.* Впровадження базової соціальної допомоги значно збільшить обсяг допомоги. Наразі родина отримує 1 478 грн як соціальну допомогу для малозабезпечених сімей та 2 100 грн (допомогу на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях) на третю дитину віком до 6 років, загалом – 3 578 грн. Після впровадження базової соціальної допомоги з величиною 4 000 грн ця родина отримуватиме 7 015 грн, що вдвічі більше, а при величині 4 500 грн – 9 515 грн,

⁶⁵ Mapping and Analysis of Life-Cycle and Shock-Responsive Social Assistance Programmes in Ukraine. August 2024. The PeReHID Initiative, https://socialprotection.org/sites/default/files/publications_files/PeReHID%20Initiative%20-%20Mapping%20and%20Analysis%20of%20SA%20Programmes.pdf

що у 2,7 рази більше. Важливо зазначити, що ця родина належить до винятків, адже при розрахунках для всіх членів сім'ї враховується 100% базової величини.

Розрахунки моделювання обсягу надання допомоги від держави для різних моделей сімей при впровадженні базової соціальної допомоги демонструють, що потенційні виплати вразливим родинам зростуть. Це сприятиме покращенню їхнього фінансового становища та підвищенню рівня соціального захисту, але разом з тим існують значні ризики недостатності наявних в державному бюджеті обсягів фінансування для запровадження виплат на основі базової величини.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ІНШИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

Пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг є найбільшою програмою підтримки малозабезпечених сімей в Україні. Субсидія на оплату житлово-комунальних послуг (далі – ЖКП) є безповоротною адресною допомогою для осіб, що не можуть самостійно сплачувати за такі послуги. Програма субсидії на оплату житлово-комунальних послуг була запроваджена Урядом України ще у 1995 році⁶⁶. Під час розрахунку розміру субсидій враховуються такі критерії як середньомісячний дохід та розмір прожиткового мінімуму, базова норма плати за комунальні послуги (15% до завершення карантину / воєнного стану, 20% після), витрати на комунальні послуги, склад сім'ї. У 2023 році на пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг було спрямовано 35,4 млрд грн, що втричі перевищує витрати на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям.

У міжнародній практиці також поширені житлові пільги та субсидії, що надаються як додаткова опція при одержанні базової допомоги для осіб з низьким рівнем доходу. У *Хорватії* особи, які отримують допомогу для малозабезпечених, мають право на отримання додаткової допомоги на житло, що охоплює витрати на оренду, комунальні послуги, витрати на опалення та воду, а також витрати, пов'язані з роботами з підвищення енергоефективності будівлі⁶⁷. У *США*, якщо сім'я вже отримує пільги в рамках федеральної програми допомоги «Житлова субсидія», вона має право на отримання допомоги з утеплення житла⁶⁸. У *Литві* в рамках допомоги для малозабезпечених осіб надається компенсація витрат на опалення та водопостачання. Компенсація витрат на опалення житла здійснюється незалежно від способу опалення, тобто як при централізованому опаленні житла, так і іншими видами палива (дрова, вугілля, газ, електроенергія тощо)⁶⁹. Серед житлових програм для малозабезпечених сімей в Україні варто розглянути можливість запровадження додаткової допомоги на покриття витрат на оренду або утримання житла. У сфері енергоефективності діє програма «теплі кредити», яка надає громадянам часткову компенсацію на реалізацію енергоефективних заходів, таких як утеплення стін, встановлення енергоефективних вікон, модернізація систем опалення та використання альтернативних джерел енергії. Учасники програми можуть отримати відшкодування від 20% до 35% витрат через кредити, які видаються банками-партнерами⁷⁰.

Держава витрачає втричі більше коштів на житлові пільги та субсидії, ніж на державну соціальну допомогу малозабезпеченим. У 2023 році Мінсоцполітики витрачено 12,1 млрд грн на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Водночас, витрати на оплату пільг та субсидій ЖКП були в рази більше: на субсидії було спрямовано 23,5 млрд грн (Рис. 6), а на пільги – 11,9 млрд грн (Рис. 7). Це вказує на те, що основним інструментом підтримки малозабезпечених з боку держави є якраз не державна соціальна допомога

⁶⁶ Постанова КМУ «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» від 21.10.1995 р. № 848, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#n15>

⁶⁷ Guaranteed minimum benefit. – e-Citizens. Information and Services, <https://gov.hr/en/guaranteed-minimum-benefit/714>

⁶⁸ Get help with energy bills. – An official website of the United States government, <https://www.usa.gov/help-with-energy-bills>

⁶⁹ Patiriu finansinių sunkumų (piniginė socialinė parama). – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2024, <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-parama-kas-man-priklauso/patiriu-finansiniu-sunkumu-pinigine-socialine-parama/>

⁷⁰ Постанова КМУ «Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження» від 17.10.2011 р. № 1056, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2011-%D0%BF#Text>

малозабезпеченим сім'ям, а оплата житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу.

За 2023 рік різко зменшилась частка отримувачів субсидій та пільг. Мінсоцполітики обґрунтовує зменшення кількості одержувачів житлових субсидій (Рис. 8) через збільшення доходів громадян, індексацію пенсій. Зменшення чисельності осіб, яким надано пільги на оплату житлово-комунальних послуг, також пояснюється збільшенням сукупного доходу сімей пільговиків, що перевищує величину доходу, яка дає право на податкову соціальну пільгу, збільшення самої податкової соціальної пільги, а також природне зменшення пільгових категорій населення⁷¹.

Міжнародний досвід свідчить, що житлові пільги та субсидії мають доповнюватися політиками із забезпечення потреб у житлі, які наразі відсутні в Україні. У *Німеччині* за програмою житлової допомоги надаються пільги малозабезпеченим сім'ям у формі субсидій на оренду приватного житла⁷². Розмір допомоги залежить від кількості мешканців, місячного доходу та вартості оренди. Особі з низьким доходом можуть призначити соціальне житло, що фінансується державою⁷³. У *Великій Британії* наявна допомога на житло із сплати орендної плати малозабезпеченими сім'ями. Сума допомоги залежить від розміру орендної плати, доходу сім'ї, особистих обставин та типу житла. Сума допомоги з оренди може бути зменшена за додаткові спальні. Скорочення становить 14% відповідної орендної плати за одну додаткову спальню та 25% за дві або більше⁷⁴. У *США* надається житлова допомога малозабезпеченим сім'ям, людям похилого віку та людям з інвалідністю у вигляді житлових ваучерів, що допомагає отримати доступне приватне або державне житло в оренду. Державне житлове агентство також дозволяє деяким сім'ям використовувати ваучер для придбання невеликого житла⁷⁵.

Рис. 6. Динаміка видатків, що були спрямовані на виплату субсидії ЖКП у 2021-2023 роках

Джерело: Звіти з виконання паспортів бюджетних програм Мінсоцполітики за 2021-2023 роки

⁷¹ Звіт про виконання паспортів бюджетних програм на 2023 рік. – Міністерство соціальної політики України, 2024

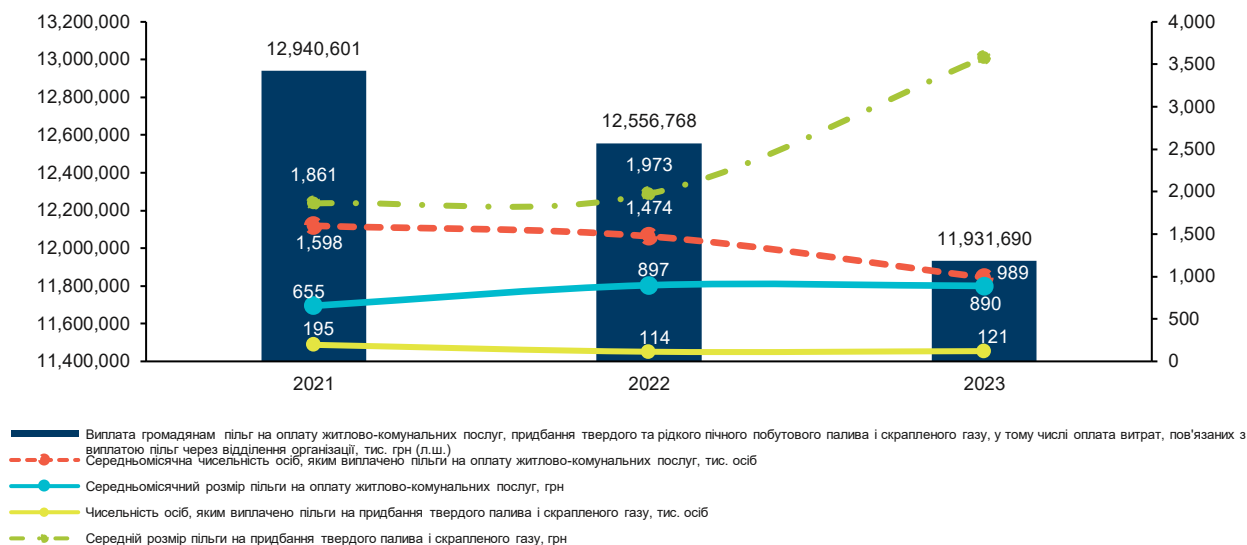
⁷² Wohngeld. – Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen, <https://www.bmwsb.bund.de/Web/BMWSB/DE/themen/stadt-wohnen/wohnraumfoerderung/wohngeld/wohngeld-node.html>

⁷³ Wohngeld. – Familienportal, <https://familienportal.de/familienportal/familienleistungen/weitere-leistungen/wohngeld/wohngeld-135244>

⁷⁴ Housing benefits. – GOV.UK, <https://www.gov.uk/housing-benefit>

⁷⁵ Rental assistance. – An official website of the United States government, <https://www.usa.gov/rental-housing-programs>

Рис. 7. Динаміка видатків, що були спрямовані на виплату пільг ЖКП у 2021-2023 роках

Джерело: Звіти з виконання паспортів бюджетних програм Мінсоцполітики за 2021-2023 роки

Рис. 8. Порівняння кількості фактичних отримувачів пільг та субсидій на оплату ЖКП за 2021-2023 роки

Джерело: Звіти з виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2021-2023 роки

Альтернативним підходом до підтримки малозабезпечених сімей в Україні є підтримка їх прагнення до підприємницької діяльності. Цей інструмент є корисним для держави та суспільства, адже вирішує відразу декілька соціально-економічних проблем. При умові, що в певному населеному пункті спостерігається високий рівень безробіття через нестачу робочих місць, або пропонувані місця для працевлаштування не відповідають запиту безробітних, малозабезпеченим може надаватись через Центри зайнятості одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності. Започатковані підприємства також можуть спонукати до створення нових робочих місць, а отже – долати рівень безробіття. З іншої сторони, надання одноразової допомоги на здобуття економічної самостійності є вузькопрофільним інструментом, якого не потребують усі малозабезпечені особи. Також започаткування власного бізнесу не обов'язково гарантує його успіх, а отже – можливість подолати бідність. Для отримання одноразової допомоги на здобуття економічної самостійності треба, щоб особа була зареєстрована як безробітна та належала до членів малозабезпеченої сім'ї. Але недосконалість механізму обрахунку рівня доходу, який дозволяє

отримувати державну соціальну допомогу для малозабезпечених сімей, є одночасним бар'єром і для отримання одноразової допомоги на здобуття економічної самостійності. Окрім того, малозабезпечені сім'ї часто не мають необхідних знань для започаткування підприємницької діяльності і можуть бути недостатньо поінформовані про можливість отримання одноразової допомоги. Як наслідок, це стало однією з причин невиконання плану по видатках за відповідним напрямом у 2023 році. Із 9,46 млн грн було використано лише 910 тис. грн⁷⁶.

В Україні існує обмежена підтримка для дітей із малозабезпечених сімей Діти із таких сімей мають право на безкоштовне харчування у загальноосвітніх навчальних закладах денної форми навчання⁷⁷. Окремо передбачені також соціальні стипендії Верховної Ради України для здобувачів освіти⁷⁸. У 2023 році Урядом був запущений механізм «гроші ходять за дитиною» при оплаті послуг з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки. Однак, щоб отримати цю послугу крім того, що дитина має виховуватися у малозабезпеченій сім'ї, вона ще повинна належати до таких категорій, як дитина з інвалідністю (здатна до самообслуговування) або дитина з багатодітною сім'єю⁷⁹.

Міжнародний досвід підтримки дітей із малозабезпечених сімей у здобутті освіти включає широкий спектр інструментів, а не лише стипендії як в Україні. У **США** програма «Впевнений старт» дає можливість дітям безкоштовно або за зниженою вартістю отримати комплексну дошкільну освіту і здорове харчування, а батькам – психологічні послуги та послуги з навчання навичкам піклування про дітей. Ця програма призначена для дітей від народження до 5 років із малозабезпечених сімей, а також для вагітних жінок та сімей, які очікують дитину. Участь у програмі можуть отримати діти, чиї сім'ї відповідають федеральним критеріям малозабезпеченості або отримують державну допомогу. Інші учасники включають дітей, які перебувають у системі прийомної сім'ї або є безпритульними. Програми також можуть приймати певну обмежену кількість дітей, які не відповідають цим критеріям⁸⁰. У **Німеччині** впроваджено послуги з освіти (BuT) – це пакет підтримки дітей, підлітків і молодих людей із малозабезпечених сімей⁸¹. Ці послуги включають оплату шкільного приладдя, транспортування учнів, навчальну підтримку (репетиторство), шкільне харчування, а також участь у соціальному та культурному житті громади. Також забезпечується фінансова підтримка студентів із малозабезпечених сімей BAföG⁸². Вона складається з повної стипендії, призначеної для середніх технічних шкіл, академій та університетів. Половина суми доступна як грант, інша – як безпроцентна позика. Допомога включає оплату навчання за кордоном, освітню допомогу, догляд за дитиною для практикантів та інші витрати. Фінансування розраховується з урахуванням різних факторів, таких як доходи особи, дохід подружжя або партнера та доходи батьків, відповідно до встановлених норм. У **Литві** діти із малозабезпечених сімей отримують у навчальних закладах таку підтримку, як безкоштовне харчування та оплата шкільного приладдя⁸³.

⁷⁶ Звіт про виконання паспортів бюджетних програм на 2023 рік, 2024

⁷⁷ Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» від 02.02.2011 р. № 116, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF#Text>

⁷⁸ Постанова Верховної Ради України «Про заснування соціальних стипендій Верховної Ради України для здобувачів фахової передвищої та вищої освіти» від 24.10.2002 р. № 218-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-15#Text>

⁷⁹ Постанова КМУ «Деякі питання реалізації експериментального проекту з організації оздоровлення і відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, в дитячих оздоровчих таборах державних підприємств "Міжнародний дитячий центр "Артек", "Український дитячий центр "Молода гвардія" і в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку вищої категорії, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей та розташовані в карпатському регіоні, за принципом "гроші ходять за дитиною"» від 09.05.2023 р. № 462, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2023-%D0%BF#Text>

⁸⁰ Head Start Services. – An Office of the Administration for Children & Families of United States, <https://www.acf.hhs.gov/ohs/about/head-start>

⁸¹ Bildung & Teilhabe. – Familienportal, <https://familienportal.de/familienportal/familienleistungen/bildung-und-teilhabe>

⁸² Studentenhilfsprogramm BaföG. – Bundesministerium Forschung, Technologie und Raumfahrt, <https://www.xn--bafog-7qa.de/bafog/de/das-bafog-alle-infos-auf-einen-blick/fragen-und-antworten/node.html>

⁸³ Social support for pupils. – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2024, <https://socmin.lrv.lt/en/activities/family-and-children/social-assistance-to-families-and-children/social-support-for-pupils/>

ВИСНОВКИ

- 1. Уряд використовує нерелевантні показники для призначення державної соціальної допомоги для малозабезпечених.** Відповідно до законодавства, малозабезпечені особи – це окрема категорія, чий дохід менший за встановлений рівень прожиткового мінімуму. Розмір соціальної допомоги для малозабезпечених залежить одночасно від рівня середньомісячного сукупного доходу та встановленого прожиткового мінімуму. Проте навіть на рівні держави він визнаний неефективним показником, адже в Україні одночасно існує два типи прожиткового мінімуму: законодавчий та фактичний. Законодавчий ПМ виходить із можливостей бюджету, а фактичний – із потреб людей (хоча розрахунок цих потреб теж потребує вдосконалення). Фактичний розмір прожиткового мінімуму в середньому вдвічі більший за законодавчо встановлений номінальний показник. Тому держава не може одночасно використовувати прожитковий мінімум для допомоги малозабезпеченим сім'ям і балансувати бюджет. Як наслідок – значна кількість домогосподарств, які перебувають на межі бідності, не отримують підтримки.
- 2. Наявна система призначення допомоги не дозволяє охопити велику частку домогосподарств, які перебувають на межі бідності.** Якщо у 2021-2022 роках фактична кількість осіб, яким була виплачена соціальна допомога, перевищувала планову на 5% та 6% відповідно, то за підсумками 2023 року невиконання плану становило вже 36%. У 2023 році сім'ї були позбавлені права на призначення допомоги, якщо протягом 12 місяців перед зверненням витратили понад 50 тис. грн на нерухомість, транспорт чи інші активи та якщо на депозитних рахунках сім'ї було більше 100 тис. грн. Також наявність другої квартири (окрім знищеного або непридатного житла через бойові дії) ставало підставою для відмови у допомозі. Варто звернути увагу, що соціальна допомога також не призначалася за наявності доходу у попередні шість місяців, який є вищим за встановлений рівень, пов'язаний із прожитковим мінімумом. Тобто, якщо сім'я через незалежні від неї причини втратила можливість доходу і перемістилася в категорію вразливої, вона все одно ще щонайменше шість місяців не буде мати підтримки, хоч і потребує її.
- 3. Держава має обмежений набір інструментів для підтримки малозабезпечених сімей.** Допомога малозабезпеченим сім'ям призначається залежно від рівня доходу родини, без врахування практичних потреб сім'ї, які не можуть бути покриті лише грошовою виплатою. Суть наявної моделі полягає в тому, що сім'я має самостійно вирішити, на що спрямувати державну допомогу. Міжнародний досвід вказує на необхідність підтримки сімей не тільки грошовими виплатами, але й тимчасовою допомогою в оренді житла. Пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг є універсальним інструментом у багатьох країнах, проте додатково також впроваджуються заходи із забезпечення енергоефективності. Важливим висновком аналізу міжнародного досвіду є також надання підтримки у кризових ситуаціях у вигляді одноразових компенсацій, а також відшкодуванні першочергових витрат, таких як придбання предметів першої необхідності або одягу.
- 4. Розмір державної соціальної допомоги є недостатнім для покриття потреб малозабезпеченої сім'ї.** Фактичний розмір виплати допомоги у 2023 році на сім'ю становив 5 498,7 грн, що менше на 5,1% у порівнянні із фактичним розміром

прожиткового мінімуму на одну особу (станом на січень 2023 року – 5 795 грн). Це свідчить про неефективність публічних витрат, зумовлену неможливістю досягнення кінцевої мети – забезпечення достатнього обсягу коштів для задоволення мінімальних потреб. Значно занижений розмір прожиткового мінімуму, як законодавчого, так і фактичного, призводить до того, що розмір соціальної допомоги малозабезпеченим є не релевантним.

5. **Уряд розглядає можливість запровадження базової соціальної допомоги, що значно підвищить рівень підтримки малозабезпечених сімей.** Шляхом об'єднання п'яти допомог, пропонується надавати одну грошову допомогу найвразливішим категоріям населення. Замість прожиткового мінімуму пропонується встановити прив'язку розміру допомоги для малозабезпечених до базової величини. За розрахунками KSE Institute, для деяких типів сімей це підвищить рівень підтримки, а також забезпечить допомогу тим сім'ям, які були поза системою підтримки через наявну конструкцію призначення державної соціальної допомоги для малозабезпечених. Проте це може бути реалізовано лише за наявності необхідного обсягу коштів у державному бюджеті України.
6. **Наразі пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг є найбільшою програмою підтримки малозабезпечених сімей в Україні.** З державного бюджету спрямовується втричі більше коштів на житлові пільги та субсидії, ніж на державну соціальну допомогу малозабезпеченим. Це вказує на те, що основним інструментом підтримки малозабезпечених з боку держави є не державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, а оплата житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу.
7. **Наявні механізми підтримки для дітей із малозабезпечених сімей потребують посилення та спрямування ресурсів на задоволення їхніх адресних потреб (матеріальних, освітніх, медичних).** Наявність дитини в сім'ї впливає на розмір призначення допомоги для малозабезпечених. Це формує хибну модель, коли існує взаємозалежність розміру призначення допомоги від кількості дітей, а не від економічного становища сім'ї. Окремо діти із малозабезпечених сімей мають право на безкоштовне харчування у загальноосвітніх навчальних закладах денної форми навчання. У 2023 році Урядом також був запущений механізм «гроші ходять за дитиною» при оплаті послуг з оздоровлення та відпочинку дітей, що потребують особливої соціальної уваги та підтримки. Однак, щоб отримати цю послугу крім того, що дитина повинна виховуватись у малозабезпеченій сім'ї, вона ще має належати до таких категорій, як дитина з інвалідністю (здатна до самообслуговування) або дитина з багатодітної сім'ї. Загалом Уряд за наявної системи підтримки фактично не враховує потреби дітей із малозабезпечених сімей, якщо вони не мають спеціального статусу і належать лише до категорії малозабезпечених.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1. Розширити перелік інструментів підтримки малозабезпечених сімей відповідно до їхніх потреб.** Крім прямої грошової допомоги, варто підтримувати малозабезпечених осіб через адресні інструменти підтримки, які можуть включати, наприклад надання субсидії для оренди житла та стимулювання енергоефективності. Також потребує перегляду підхід, за якого отримання допомоги фактично неможливе без наявності кількох представників із вразливих соціально-демографічних груп, наприклад дітей чи осіб з інвалідністю.
- 2. Програми підтримки малозабезпечених сімей мають передусім враховувати потреби дітей.** Наприклад, може бути впроваджена часткова чи повна компенсація послуги з догляду за дітьми у малозабезпечених сім'ях, адже догляд є базовою потребою для всіх сімей з дітьми. При умові працевлаштування батьків можуть надаватися цільові виплати на шкільне приладдя та одяг. Необхідно адаптувати практику надання допомоги на дітей у малозабезпечених сім'ях із підтвердженням проживання дітей у сім'ях, щоб попередити або уникнути зловживань виплатами з боку тих, хто передав дітей на виховання державі, але продовжує отримувати допомогу. Іншим варіантом є продовження терміну виплати при народженні дітей у понад 36 місяців, що дозволить частково покрити потреби дітей.
- 3. Забезпечити підтримку малозабезпечених сімей у кризових ситуаціях.** Сім'ї можуть потребувати державної підтримки негайно, без місячного очікування виплати чи піврічного періоду зниження розміру середньомісячного доходу до встановленої межі для отримання права на допомогу. Щоб уникнути небезпечної для сім'ї ситуації через відсутність коштів, держава має забезпечити оперативне придбання предметів першої необхідності або одягу, а також відшкодування транспортних витрат у кризових ситуаціях. Особливо це актуально під час війни, коли зростає ймовірність того, що майно може бути пошкоджено або повністю знищено.
- 4. Використання актуальних соціально-економічних показників при призначенні грошової допомоги.** Замість прожиткового мінімуму, який є ключовим елементом під час призначення допомоги, має застосовуватись базова величина. Однак базова величина, якщо вона затверджується в Законі про Державний бюджет і залежить від фінансових можливостей країни, може повторити недоліки прожиткового мінімуму, оскільки не обов'язково відображатиме фактичні потреби населення. При наданні базової соціальної допомоги варто переглянути обмеження щодо дітей старше 6 років. Пропонується встановлення 100% розміру базової величини або 4 500 грн для дітей віком до 6 років, а для дітей старше 6 років, відповідно до норм законопроєкту, – 70% розміру базової величини або 3 150 грн. Витрати на утримання дітей віком 6 і 7 років майже не відрізняються, однак через початок навчання у школі потреба в додатковій підтримці для дітей з шести років навіть зростає. При цьому розмір базової величини має переглядатися щороку з урахуванням інфляції. У зв'язку з цим доцільно також переглянути пропонувані коефіцієнти застосування базової величини.
- 5. Забезпечити принцип адресності використання витрат та відмовитись від бар'єрів, які обмежують перелік отримувачів державної підтримки.** Це може включати механізми, що визначають допустимі категорії витрат, або використання

карток з обмеженнями на певні транзакції. Потребує також перегляду підхід, коли отримання допомоги фактично неможливе, якщо немає декількох представників із вразливих соціально-демографічних груп, наприклад дітей чи осіб з інвалідністю. Крім того, допомога малозабезпеченим сім'ям, які складаються із працездатних осіб, має стимулювати до пошуку роботи. Якщо в сім'ї є працездатні особи, призначення допомоги не має припинятися певний період після працевлаштування, адже позбавлення грошової виплати може стати бар'єром для такого працевлаштування.

- 6. Створити єдиний реєстр малозабезпечених сімей для забезпечення прозорості та уникнення дублювання допомоги.** Це дозволить надавати адресну підтримку з одного джерела, що сприятиме ефективному використанню ресурсів. Всебічна підтримка від держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та міжнародних донорів часто дублюється, не заохочуючи сім'ї до виходу зі статусу малозабезпечених.
- 7. Житлові пільги та субсидії мають надаватися як додаткова опція при одержанні базової допомоги для осіб з низьким рівнем доходу.** Якщо встановлено, що сім'я є малозабезпеченою, то відповідно до міжнародного досвіду, їй може надаватися допомога на житло, що охоплює витрати на оренду, комунальні послуги, витрати на опалення та воду, а також витрати, пов'язані з роботами із підвищення енергоефективності будівлі.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Таблиця. Порівняння фактичного розміру прожиткового мінімуму із законодавчо встановленим розміром ПМ станом на січень у 2021-2023 роках і станом на червень 2024 року, грн/місяць

Показник	2021 рік			2022 рік			2023 рік			2024 рік		
	Встановлений ПМ	Фактичний ПМ	МЗП*	Встановлений ПМ	Фактичний ПМ	МЗП	Встановлений ПМ	Фактичний ПМ	МЗП	Встановлений ПМ	Фактичний ПМ	МЗП
на одну особу	2189	4114	6500	2393	4666	6700	2589	5795	6700	2920	7064,6	8000
на одну особу (з урахуванням суми обов'язкових платежів)	-	4714		-	5344		-	6631		-	8089,3	
для дітей віком до 6 років	1921	3838		2100	4264		2272	5288		2563	6341,2	
для дітей віком від 6 до 18 років	2395	4705		2618	5309		2833	6663		3196	7925,6	
для працездатних осіб	2270	4268		2481	4856		2684	6024		3028	7382,2	
для працездатних осіб (з урахуванням суми обов'язкових платежів)	-	5301		-	6032		-	7484		-	9170,4	
для осіб, які втратили працездатність	1769	3511		1934	3962		2093	4904		2361	6016,1	

Джерело: складено авторами за даними Мінсоцполітики

*МЗП вказано на кінець року

Додаток 2.

Таблиця. Розрахунки обсягу надання допомоги від держави для різних моделей сімей при запровадженні базової соціальної допомоги

Показник	Модель	Варіант 1. Моделювання обсягу державної соціальної допомоги за діючими нормами	Варіант 2. Моделювання обсягу базової соціальної допомоги (базова величина 4 000 грн)	Варіант 3. Моделювання обсягу базової соціальної допомоги (базова величина 4 500 грн)
Модель сім'ї №1				
Склад сім'ї	2 дорослих (дружина, чоловік) та 2 дітей (3 роки і 5 років)	Сукупний рівень забезпечення прожиткового мінімуму (ПМ) для сім'ї – (мінус) Середньомісячний сукупний дохід сім'ї Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям = 0 грн , оскільки різниця від'ємна між сукупним рівнем забезпечення ПМ сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї (10 507,2 грн – 12 880 грн).	Сукупний розмір базової величини для сім'ї – (мінус) Середньомісячний сукупний дохід сім'ї Обсяг базової соціальної допомоги – 1 920 грн 100% базової величини на матір (4 000 грн) + 70% базової величини на батька (2 800 грн) + 100% базової величини на дитину 3-х років (4 000 грн) + 100% базової величини на дитину 5-ти років (4 000 грн) – середньомісячний сукупний дохід сім'ї (12 880 грн) = 14 800 грн – 12 880 грн = 1 920 грн	Сукупний розмір базової величини для сім'ї – (мінус) Середньомісячний сукупний дохід сім'ї Обсяг базової соціальної допомоги – 3770 грн 100% базової величини на матір (4 500 грн) + 70% базової величини на батька (3 150 грн) + 100% базової величини на дитину 3-х років (4 500 грн) + 100% базової величини на дитину 5-ти років (4 500 грн) – середньомісячний сукупний дохід сім'ї
Джерела доходу	Обидва дорослих отримують мінімальну заробітну плату (станом на жовтень 2024 року – 8 000 грн)			
Середньомісячний сукупний дохід сім'ї	8 000 грн – 1 440 грн (18% ПДФО) – 120 грн (1,5% ВЗ) = 6 440 грн x 2 особи = 12 880 грн			
Сукупний рівень забезпечення ПМ для сім'ї	для матері: 55% рівня забезпечення ПМ (1 665,4 грн) + для батька: 55% рівня забезпечення ПМ (1 665,4 грн) + для дитини 3-х років: 140% рівня забезпечення ПМ (3 588,2 грн) + для дитини 5-ти років: 140% рівня забезпечення ПМ (3 588,2 грн) = 10 507,2 грн			

Показник	Модель	Варіант 1. Моделювання обсягу державної соціальної допомоги за діючими нормами	Варіант 2. Моделювання обсягу базової соціальної допомоги (базова величина 4 000 грн)	Варіант 3. Моделювання обсягу базової соціальної допомоги (базова величина 4 500 грн)
				(12 880 грн) = 16 650 грн – 12 880 грн = 3 770 грн
Модель сім'ї №2				
Склад сім'ї	1 дорослий (одинок мати), 1 дитина (5 років)	Загальний розмір допомог (державної соціальної допомоги малозабезпеченій сім'ї та державної допомоги на дітей одиноким матерям) = 0 грн. Державна соціальна допомога малозабезпеченій сім'ї не надається. Різниця між сукупним рівнем прожиткового мінімуму сім'ї (5 253,6 грн) та середньомісячним сукупним доходом сім'ї (6 440 грн) від'ємна. Державна допомога на дітей одиноким матерям не надається. Різниця між 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (2 563 грн) та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу (3 220 грн) є від'ємною, тому допомога на дітей одиноким матерям не надається.	Обсяг базової соціальної допомоги – 1 560 грн 100% базової величини на одинокую матір (4 000 грн) +100% базової величини на дитину 5 років (4 000 грн) – середньомісячний сукупний дохід сім'ї (6 440 грн) = 8 000 грн – 6 440 грн = 1 560 грн	Обсяг базової соціальної допомоги – 2 560 грн 100% базової величини на одинокую матір (4 500 грн) +100% базової величини на дитину 5-ти років (4 500 грн) – середньомісячний сукупний дохід сім'ї (6 440 грн) = 9 000 грн – 6 440 грн = 2 560 грн
Джерела доходу	Заробітна плата матері – 8 000 грн			
Середньо місячний сукупний дохід сім'ї	8 000 грн – 18% ПДФО (1 440 грн) – 1,5% ВЗ (120 грн) = 6 440 грн Середньомісячний сукупний дохід сім'ї в розрахунку на одну особу = 6440/2 = 3 220 грн			
Сукупний рівень забезпечення ПМ для сім'ї	для матері: 55% рівня забезпечення ПМ (1 665,4 грн) + для дитини 5-ти років: 140% рівня забезпечення ПМ (3 588,2 грн) = 5 253,6 грн			
Модель сім'ї №3				
Склад сім'ї	2 дорослих: батько, мати (особа з інвалідністю 2-ї групи, не працює), 3 дітей (5, 8, 12 років)	Загальний розмір допомог (державної соціальної допомоги малозабезпеченій сім'ї та допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях) = 3 578 грн Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченій сім'ї – 1 478 грн Сукупний рівень забезпечення ПМ для сім'ї (16 563,4 грн) – (мінус) середньомісячний сукупний дохід сім'ї (15 085 грн) = 1 478 грн Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях, на третю дитину віком до 6-ти років = 2 100 грн	Обсяг базової соціальної допомоги – 7 015 грн 100% базової величини на батька (4 000 грн) +100% базової величини на матір (4 000 грн) +100% базової величини на дитину 5-ти років (4 000 грн) +100% базової величини на дитину 8-ми років (4 000 грн) +100% базової величини на дитину 12-ти років (4 000 грн) – середньомісячний сукупний дохід сім'ї (12 985 грн) = 20 000 грн – 12 985* = 7 015 грн <i>*Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях на третю дитину віком до шести років – 2 100 грн не надається, оскільки поглинається базовою соціальною допомогою, а отже і не відображається у середньомісячному сукупному доході сім'ї</i>	Обсяг базової соціальної допомоги – 9 515 грн 100% базової величини на батька (4 500 грн) + 100% базової величини на матір (4 500 грн) + 100% базової величини на дитину 5-ти років (4 500 грн) + 100% базової величини на дитину 8-ми років (4 500 грн) + 100% базової величини на дитину 12-ти років (4 500 грн) – (мінус) середньомісячний сукупний дохід сім'ї (12 985 грн) = 22 500 грн – 12 985 грн = 9 515 грн
Джерела доходу	Заробітна плата батька – 13 000 грн, пенсія по інвалідності матері – 2 520 грн. Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях на третю дитину віком до шести років – 2 100 грн.			
Середньо місячний сукупний дохід сім'ї	Зарплата батька після відрахувань: 13 000 грн – 2 340 грн (18% ПДФО) – 195 грн (1,5% ВЗ) = 10465 грн + Пенсія матері і допомога на дитину 5-ти років, яка виховується у багатодітній сім'ї: 2 520 грн + 2 100 грн = 4 620 грн = 15 085 грн			
Сукупний рівень забезпечення ПМ для сім'ї	для батька: 55% рівня забезпечення ПМ (1665,4 грн) + для матері: 100% рівня забезпечення ПМ (2 361 грн) + для дитини 5-ти років: 140% рівня забезпечення ПМ (3 588,2 грн) + для дитини 8-ми років: 140% рівня забезпечення ПМ (4 474,4 грн) + для дитини 12-ти років: 140% рівня забезпечення ПМ (4 474,4 грн) = 16 563,4 грн			

Джерело: складено авторами